

O‘ZBEK TILIDA BADIY TARJIMA MUAMMOLARI: JAHON ADABIYOTINI O‘ZLASHTIRISHDAGI DOLZARB MASALALAR VA YECHIMLAR

Parvina Turg'unboyeva Ashirboy qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada jahon adabiyotini o‘zbek tiliga tarjima qilish jarayonida uchraydigan muammolar har tomonlama tahlil qilinadi. Tarjimonlarning lingvistik, madaniy va estetik jihatdan duch kelayotgan to‘siqlari, shuningdek, badiiy asarlarning o‘ziga xosliklarini saqlab qolish bilan bog‘liq masalalar ko‘rib chiqiladi. Asarda, tarjima sifati va o‘quvchi ongida asarning haqiqiy ruhiyatini yaratish uchun zarur bo‘lgan metodik yondashuvlar, tarjima nazariyasi asoslari, zamonaviy vositalardan foydalanish bo‘yicha yechimlar taklif etiladi. Tarjimonlik faoliyati adabiy tafakkur rivojida qanday o‘rin tutishi, tarjimon shaxsining mas’uliyati va estetik didi haqida ham alohida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: badiiy tarjima, tarjima muammolari, o‘zbek tili, jahon adabiyoti, madaniyatlararo aloqa, tarjima nazariyasi, tarjimon shaxsi, lingvistik tafovutlar, madaniy kontekst, semantik moslik.

Kirish

Tarjima – bu nafaqat til o‘zgartirish jarayoni, balki madaniyatlararo aloqaning nozik bir shaklidir. Xususan, jahon adabiyotining o‘zbek tiliga tarjima qilinishi o‘zbek o‘quvchisiga begona madaniyat, tafakkur va estetik qadriyatlar bilan tanishish imkonini beradi. Biroq bu jarayon bir qator muammolarni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, badiiy tarjimada so‘z tanlovi, uslubiy uyg‘unlik, madaniy kodlarni to‘g‘ri yetkazish kabi jihatlar muhim o‘rin tutadi. Ushbu maqolada aynan shunday muammolar va ularning yechimlari ilmiy-nazariy va amaliy nuqtayi nazardan yoritiladi.

1. Tarjimaning zamonaviy ahamiyati va ijtimoiy funksiyasi

Bugungi globallashuv sharoitida tarjima adabiyotni milliy chegaralardan chiqarib, universal madaniy hodisaga aylantiradi. Tarjimon bu jarayonda vositachi emas, balki muallif bilan teng huquqli ijodkordir. Jahon adabiyotini o‘zbek kitobxoniga taqdim etishda ularning yondashuvi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘ladi.

2. Badiiy tarjimada uchraydigan asosiy muammolar

a) Lingvistik tafovutlar

Turli tillarning sintaktik, semantik va pragmatik imkoniyatlari o‘rtasidagi tafovut tarjimada chalkashliklar keltirib chiqaradi. Masalan, ingliz tilidagi qisqa va dinamik gap tuzilmalari o‘zbek tilida boshqa yo‘sinda ifodalanadi, bu esa tarjimada o‘ziga xoslikni saqlashni talab qiladi.

b) Madaniy kodlarning yo'qolishi

Ko'plab g'arb adabiyotlarida mavjud bo'lgan diniy, tarixiy yoki urf-odatlariga oid elementlar tarjimada tushunarsiz yoki noaniq holga keladi. Bu holatda 'moslashtiruvchi tarjima' usulini qo'llash zarur.

c) Emotsional va estetik uyg'unlikni saqlashdagi qiyinchiliklar

Adabiy asarning musiqiyliigi, ritmi, obrazlilik darajasi tarjimada ko'pincha yo'qoladi. Ayniqsa, she'riy tarjimada bu muammo ko'proq seziladi.

d) Tarjimonning shaxsiy talqini va neytrallik masalasi

Tarjimon asarni o'z dunyoqarashi orqali talqin qilishi mumkin. Bunda asarning muallif niyati, ideyasi va uslubi o'zgarib ketish xavfi tug'iladi. Shu bois, tarjimada ob'ektivlik va muallifga sadoqat zarur.

3. Tarjima sifatini oshirish yo'llari

- Tarjima nazariyasiga tayanish
- Madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish
- Ikkilamchi tahrir va muharrirlik tizimini kuchaytirish
- Texnologiyalardan foydalanish
- Ijodiy ustaxonalarning tashkil etilishi

Xulosa

Jahon adabiyotini o'zbek tiliga tarjima qilish – bu nafaqat til o'zgarishi, balki ma'naviy boyliklar almashinuvi, estetik qadriyatlar keltirilishi demakdir. Ammo tarjimaning muvaffaqiyatli bo'lishi tarjimonning mahorati, nazariy bilimlari, madaniyatga sezgirliigi va estetik didiga chambarchas bog'liq. Ushbu maqolada yoritilgan muammolarni hal qilish orqali nafaqat tarjima sifatini, balki o'zbek kitobxonining dunyoqarashini ham yuksaltirish mumkin. Tarjimonlar, nashrlar, adabiyotshunoslar hamkorliigi orqali milliy tarjima maktabini rivojlantirish bugunning dolzarb vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение: учебник для вузов. — Москва: ЭТС, 2004.
2. Nida, E.A. & Taber, C.R. The Theory and Practice of Translation. — Leiden: Brill, 1982.
3. Omonov S. Tarjima nazariyasi asoslari. — Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2009.
4. Латисhev Л.К. Перевод: теория, практика и методика преподавания. — Москва: Высшая школа, 2003.
5. Saidov B. Tarjima va madaniyat: tarjimaning lingvokulturologik asoslari. — Toshkent: Fan, 2016.
6. Bassnett, S. Translation Studies. — London: Routledge, 2013.
7. Azizxo'jaeva N. O'zbek tilida badiiy tarjima masalalari. — Toshkent: Ilm ziyo, 2018.
8. Newmark, P. A Textbook of Translation. — New York: Prentice Hall, 1988.
9. Qo'chqorov A. Til va tarjima. — Toshkent: O'qituvchi, 1997.
10. Hatim, B. & Mason, I. Discourse and the Translator. — London: Longman, 1990.